

SKALL LÖN VARA RÄTTVIS?

Germund Hesslow

Sydsvenska Dagbladet 1995-07-21

Praktiskt taget alla jag känner anser sig ha en orättvist låg lön. Några tycker att de har ett betungande ansvar och andra att deras arbete är särskilt ansträngande. Det finns alltid någon person, någonstans, med ett mindre stressande arbete jobb arbete som ändå har en högre lön och ingen tycks vara tillräckligt kompenserad för sin trista arbetsmiljö. Ofta hör man högutbildade människor beklaga sig över det oerhörda i att folk med lägre utbildning ändå kan tjäna mer än de själva.

Jag skall gärna erkänna att jag själv länge delade denna värdering. Jag minns t.ex. hur barockt jag tyckte det var, när jag för ett antal år sedan fick höra att en professor vid min institution inte tjänade mer än en långtradarchaufför. Den självklara invändningen föll mig av någon anledning inte in, nämligen att om professorn var så missnöjd med sin lön, så kunde han ju skola om sig till chaufför.

Det finns olika uppfattningar om hur man skall se på rättvisa. Det synsätt som jag tror föresvävar dem som klagat över orättvisa löner är att löner skall vara som belöningar. De skall återspegla mottagarens ansträngningar, ansvar och utbildning och kompensera för arbetets inneboende positiva eller negativa egenvärden. Dessutom skall lönen vara anpassad till de utgifter man har.

Tron att vi någonsin skall kunna uppnå rättvisa i denna mening är dock en illusion. Människors uppfattningar om vad ansvar, utbildning eller obekväma arbetstider bör motsvara i lönekuvertet går alldeles för mycket isär och kan inte göras till föremål för en rationell diskussion. Varför skall en tid som student i Lund ersättas med en högre lön? För många är ju detta en förmån som de gärna skulle betalat för. Och varför skall ansvar berättiga till högre lön? Är det verkligen så obehagligt att man behöver kompensation? Är det inte tvärtom så, att ansvarskrävande arbeten har en status som många eftersträvar? Hur mäter man för övrigt ansvar? Har en pilot ett större eller mindre ansvar än en läkare?

Tanken att lön skall vara rättvis är uttryck för missuppfattning av vad lön är för något. *Lön är ersättning för arbete.* Det är inte en belöning för gott uppförande eller en allmosa man får för att man behöver den. När vi anlitar en rörläggare eller köper tomater på torget, kan vi fundera över om vi tycker att arbetet eller tomaterna är värda sitt pris. Blott sällan grubblar vi över om ersättningen är tillräcklig för att hantverkaren eller försäljaren skall få en rättvis inkomst. Hur många skulle välja att anlita den dyrare rörläggaren bara därför att han har fler anställda och därmed ett större ansvar än konkurrenten?

Lön är ersättning för arbete och bör som all ersättning värderas på marknaden. All prissättning, av arbete lika väl som av varor, som strider mot marknaden värdering, leder till effektivitetsförluster. Som alla vid det här laget torde veta är marknaden effektivare än planekonomin och det beror bl.a. på att prismekanismerna tillåts verka.

Många ogillar tanken att låta marknaden bestämma lönerna, därför att de tror att "fel" saker då skulle belönas och dessutom att inkomstskillnaderna skulle bli oacceptabelt stora. Båda argumenten är dock ohållbara.

Det bästa sättet att avgöra hur mycket något är värt för en människa är att betrakta hennes faktiska val. Att min professor valde att inte omskola sig till chaufför, visade att han ansåg att tillfredsställelsen i arbetet uppvägde lönen. Om utbildning verkligen har så negativa sidor (långtråkiga lektioner, uppskjutna inkomster m.m.), så kommer marknaden att framtvinga löner som kompenserar för detta obehag. Detsamma gäller ansvar och arbetsmiljö. Marknadsmekanismerna tenderar att driva upp lönerna för de arbeten som få vill ha och sänka lönerna för de arbeten som har särskilt stora inneboende värden.

Man skall förstås inte överdriva detta. Det finns arbeten som alla tycker är trista men som ändå är lågt avlönade som t.ex. diskare eller gatsopare. Det måste ändå erkännas att marknadsmekanismerna, när allt annat är lika, verkar för löner som kompenserar för olika arbetens för- och nackdelar. Dessutom leder de till en allmän välfärdsutveckling som bl.a. har lett till att gatsopare faktiskt inte längre finns.

Det andra argumentet, att inkomstskillnaderna blir oacceptabelt stora, är antagligen svagare än många tror (jämför t.ex. klasskillnaderna i feodala system med dem under kapitalismen). Men även om man ville minska inkomstskillnaderna, så följer inte att man måste styra lönebildningen.

Det ter sig mer rationellt att låta lönerna fastställas av marknaden och därefter, i den mån man önskar, dämpa inkomstolikheterna med hjälp av någon kombination av progressiv beskattning, negativ inkomstskatt och allmänna försäkringar. Sammanblandningen av lönebildning och socialpolitik är däremot skadlig, ologisk och onödig.